

XORIJIY TILNI O'QITISH SHAROITIDA BO'LAJAK TIBBIYOT XODIMLARINING UMMADANIY KOMPETENSIYALARINI RIVOJLANTIRISH METODIKASI

Raximova Nigora Atakulovna

O'zbekiston-Finlyandiya pedagogika institute Xorijiy tillar va gumanitar fanlar fakulteti
o'qituvchisi

Annotatsiya. Zamonaviy dunyo muxitning istalgan nuqtasida ko'p madaniyatli jamiyatda ishlashga qodir bo'lgan malakali va mobil tibbiyot mutaxassislariga muhtoj. Ushbu maqolaning maqsadi ham chet tili fanining tuzilishi va mazmunini aniqlashdan iborat bo'lib, bu fanni tibbiy terminologiya orqali faol va motivli o'zlashtirishga yordam berishdir.

Kalit so'zlar: tibbiy terminologiya, lingvistika, model, tarjima, yod olish, xorijiy til, metodika.

Аннотация. Современный мир нуждается в квалифицированных и мобильных медицинских специалистах, способных работать в мультикультурном обществе в любой точке окружающей среды. Цель данной статьи также состоит в том, чтобы определить структуру и содержание предмета иностранного языка, помочь активному и мотивированному овладению этим предметом посредством медицинской терминологии.

Ключевые слова: медицинская терминология, языкознание, модель, перевод, запоминание, иностранный язык, методика.

Abstract. The modern world needs qualified and mobile medical specialists capable of working in a multicultural society anywhere in the environment. The purpose of this article is also to determine the structure and content of the subject of a foreign language, to help active and motivated mastery of this subject through medical terminology.

Keywords: medical terminology, linguistics, model, translation, memorization, foreign language, methodology.

KIRISH

Bugungi kunda talabalar va mohir shifokorlardan chet tilini “bilim quroli” sifatida ham, “yangi bilimlarni olish vositasi” sifatida ham, dunyoda “muloqot vositasi” sifatida ham foydalanishga imkon beradigan shunday darajaga ega bo'lish talab etilmoqda.

Zamonaviy dunyo madaniyatlari va tsivilizatsiyalari muloqoti bo'lgan chet tili, nolingvistik universitetlarda majburiy, lekin yetakchi fan bo'lmagan holda, bir tomondan, bilim olish vositasi bo'lishi kerak, ikkinchi tomondan, o'quv fanini singdirishga qaratilgan o'quv vazifasini bajarishi kerak. O'z kasbiga muhabbat, boshqa madaniyatlarga, turli xalqlarning ma'naviy va axloqiy qadriyatlariga hurmat bilan munosabatda bo'lish, shaxsning intellektual salohiyati va bo'lajak mutaxassisning kasbiy mahoratini shakllantiradi bu esa o'z o'rnida chet tillarni o'rganishga borib taqaladi.

Tibbiyot oliy o'quv yurtida chet tilini o'qitish ushbu yo'nalishlar bo'yicha ish vektorini belgilaydi, maqsad chet tilini professional darajada biladigan, madaniyatlararo professional muloqotda ishtirok etishga tayyor, chet tilidagi ma'lumotlarni olish, ajratib olish, tahlil qilish va undan foydalanish qobiliyatiga ega mutaxassisni tayyorlashdir.

TADQIQOT MATERIALLARI VA METODOLOGIYASI

Chet tilini o'rgatish ta'limning zamonaviy maqsadi – jahon axborot makonining imkoniyatlaridan foydalangan holda kasbiy muammolarni tez hal eta oladigan professional mutaxassisni tarbiyalashga xizmat qiladi. Bunda tibbiyot oliy o'quv yurtlari talabalarining axborot-ta'lim muhitida kasbiy chet tili kompetensiyasini shakllantirish jarayoni alohida ahamiyat kasb etadi.

Hozirgi vaqtda atamashunoslik masalalari hattoki mahalliy tadqiqotchilarni alohida qiziqtirmoqda. Buning sababi, tibbiy bilimlar rivojlanishining hozirgi bosqichi atamalarni tanlash va qurish sohasida qat'iy ilmiy asoslilik bilan tavsiflanadi. Ilmiy kontseptsiya mezonlari masalasi 1930-yillardan boshlab tilshunoslar tomonidan o'rganilib kelinmoqda. 20-asrda esa terminologiya alohida ilmiy bilim sifatida shakllandi. Ko'pgina mahalliy olimlar tibbiyot terminologiyasi, xususan, klinik va anatomik terminologiya sohasida tadqiqotlar bilan shug'ullanadilar. Zamonaviy atama qat'iy sintaktik, semantik va pragmatik talablarga bo'ysunadi. Terminologiya zamonaviy tadqiqotchilar tomonidan nafaqat tabiiy shakllangan tarixiy shakllanish sifatida, balki ongli ravishda tartibga solinadigan atamalar yig'indisi sifatida o'rganiladi [1]. O'zaro tushunish uchun atamalarning strukturaviy xususiyatlari katta ahamiyatga ega. Terminlarning strukturaviy shakllarini tahlil qilish ularni shakllantirishning eng samarali usullari va modellarini aniqlash imkonini beradi va bu har qanday terminologik tizimning keyingi rivojlanishini bashorat qilish imkonini beradi.

E.K.Drezen “Yangi atamalarni yasash imkoniyati, atamaning shakli va ma'nosi o'rtasida bog'lanishlar o'rnatish imkoniyati tilning strukturaviy xususiyatlari bilan belgilanadi” deb ta'kidlagan.

Termin yasalishining xususiyatlari quyidagilar bilan bog'liq: lingvistik vositalar (milliy til birliklari, boshqa tillardan o'zlashtirilgan va sun'iy shakllanishlar), atama yaratish usullari (semantik, morfologik, sintaktik), atamaning rasmiy va semantik tuzilishi xususiyatlari bilan.

O'tgan yillar davomida ko'plab olimlar (C V. Grinev, V. A. Tatarinov, V. M. Leychik, V. P. Danilenko) tomonidan yangi atamalarning shakllanishining asosiy mexanizmlarini tasniflashga urinishlar bo'ldi. Ushbu tadqiqotlar natijalarini umumlashtirib, quyidagi asosiy tarkibiy usullarni ajratib ko'rsatish mumkin: umumiy tildan olingan so'z yoki iboraning atama sifatida ishlatilishidan iborat semantik; morfologik, ya'ni. affikslar yordamida yangi atama yasash; morfologik va sintaktik, ya'ni so'z yasalishi, so'zlarning asoslarini qo'shish orqali yangi termin yaratish; sintaktik, ya'ni terminologik birikmalarni shakllantirish.

Tuzilishli termin yasashning eng samarali usuli oddiy erkin soʻz birikmalarini murakkab “soʻz ekvivalenti”ga aylantirishdan iborat sintaktik usuldir. Ushbu usul yordamida "Yevropa tillarining turli oʻrganilgan terminologiyalari tarkibining 60% -95% tashkil topgan boʻlib, bu zamonaviy tilning oʻziga xos xususiyati sifatida terminologik iboralarning (qoʻshma atamalar) bir soʻzli atamalardan ustunligini koʻrsatadi».

Ingliz tilining lugʻat boyligi doimiy ravishda toʻldirilib borish holatida boʻlib, affiksatsiya (affiksatsiya – soʻz yasash usuli boʻlib, soʻz yasovchi affikslar, yaʼni prefikslar qoʻshib yangi soʻzlar hosil qilinadi) kabi morfologik usullar ingliz tilining hozirgi rivojlanish bosqichida lugʻat boyligini boyitishda “hukmron hissa” qoʻshadi.

Ingliz tilida qoʻshimchalar va prefiksatsiyalar boʻyicha olib borilgan tadqiqotlar shuni koʻrsatadiki, tillar qoʻshimchalar va kamroq prefiksatsiyalar yordamida yangi soʻzlarni yaratish usuliga koʻproq moyil boʻladi.

Murakkab atama iboralar yoki gaplarning lingvistik shakllanishlarining oʻxshash munosabatlariga oʻxshash bir-biri bilan maʼlum tarkibiy-semantik aloqada boʻlgan atamalar asoslaridan hosil boʻladi. Murakkab atamalar deganda birikmalash yoʻli bilan hosil boʻlgan atamalarni tushunamiz (pul - qarz beruvchi - pul beruvchi, qarzga pul olib, ortiqcha toʻlov evaziga foizni oʻzgartiruvchi shaxs yoki tashkilot; highflyers - spekulativ narxda sotiladigan qimmatli qogʻozlar; ulgurji - ulgurji, ulgurji savdo) qoʻshma soʻzni yaʼni oʻzaro maʼlum tarkibiy-semantik munosabatda boʻlgan soʻzlarning negizlaridan hosil boʻladi [2].

TADQIQOT NATIJALARI

Professional ingliz tilini oʻrgatishning turli usullari mavjud. Kasbiy yoʻnaltirilgan taʼlimda axborotning asosiy birligi matndir. Mutaxassislik boʻyicha haqiqiy professional yoʻnaltirilgan matnlar bilan ishlash talabalarga professional ahamiyatga ega maʼlumotlar bilan ishlash qobiliyati uchun yetarli boʻlgan leksik minimumni toʻplash va tizimlashtirishga yordam beradi. Tibbiyot talabalari uchun bular birinchi navbatda anatomiya, patologiya, farmatsiya va hamshiralik ishi bilan bogʻliq matnlardir. Matnlarning oʻzlashtirilgan terminologik minimumi talabalarga maxsus matnlarni oʻqish va ulardan maʼlumot olish imkonini beradi, shu tarzda ularning kasbiy ufqlarini oshiradi.

Terminologik leksik material bilan ishlash yangi soʻzlar va atamalar bilan tanishishni, ularni dastlabki mustahkamlashni va nihoyat, nutq faoliyatining har xil turlarida va turli xil muloqot holatlarida yangi lugʻatdan foydalanish koʻnikma va koʻnikmalarini rivojlantirishni oʻz ichiga oladi.

Darslarda barqaror leksik koʻnikmani shakllantirish uchun men quyidagilardan foydalanaman: - matn oldidan leksik vazifalar. Ushbu bosqichda yangi lugʻat kiritiladi. Shu bilan birga, yangi soʻzlarning maʼnosi ham toʻgʻridan-toʻgʻri tarjimada (Skeleton - skelet), ham chet tilida qisqacha tushuntirish (spine - magistraning asosiy qismi) yordamida berilishi mumkin.

Shunday qilib, talabalar boshqa fanlardan olgan bilimlarini qoʻllashlari mumkin.

Bundan tashqari, yangi lugʻat yordamida iboralar tuzish, yangi soʻzlarni maʼlum bir printsip boʻyicha guruhlash (soʻzlarni ovqat hazm qilish yoki qon aylanish tizimiga xos qilish), yangi lugʻatdan foydalangan holda savollarga javob berish, iboralarni yangi lugʻat bilan tarjima qilish taklif etiladi. Ushbu bosqichda yangi lugʻatni oʻz ichiga olgan haqiqiy matn kiritiladi.

Ushbu bosqichda matnda atamalar va frazeologik birliklar ajratib koʻrsatiladi, keyinchalik ular matndan keyingi bosqichda mustahkamlanadi. Matndagi atamalarning mos kelishiga

(taʼriflarning mavjudligi, feʼlning otlar bilan mos kelishi) eʼtibor qaratiladi. Matn oʻrniga bir xil funktsiyaga ega video material taqdim etilishi mumkin [3].

Matndan keyingi bosqichda quyidagi vazifalar hal qilinadi: yangi leksik birliklar va atamalarni birlashtirish, matnni muhokama qilish (matn atamalarini bilishni talab qiladigan savollarga javoblar; matndagi maʼlumotlarning ishonchliligini aniqlash uchun topshiriqlar).

Ushbu bosqichda turli oʻyin texnologiyalari, rolli va biznes oʻyinlaridan foydalangan holda professional faoliyatni modellashtirish mumkin.

Bu yerda qoʻllash mumkin:

1. Matn mazmuni boʻyicha savollarga javoblar;
2. Matn mazmuniga koʻra soʻzlardan gap tuzish;
3. Matn mazmuniga koʻra gaplarga rozilik bildirish yoki rad etish;
4. Gaplardagi boʻsh joylarni toʻldirish;
5. Qaysi organ yoki organ tizimi haqida gap ketayotganini aniqlang;
6. Gap qismlarini moslashtiring;
7. Atamalarni aniqlang;
8. Matndagi iboralarni tarjima qilish va hokazo. Rolli va ishbilarmonlik oʻyinlari kasbiy terminologiyani oʻrganish va undan muvaffaqiyatli foydalanishga yordam beradi. Vrachning tashrifidan kichik sahna koʻrinishlarini oʻynash, kasallik belgilari, uni davolash usullari, dorilar haqida gapirish - bularning barchasi kasbiy atamalarni mustahkamlash va kommunikativ kompetensiyalarni rivojlantirishga yordam beradi [4].

MUHOKAMA

Yangi tushunchalarni ifodalashning ekstralingvistik ehtiyoji soʻz yasash tizimini rivojlantirishda va alohida modellarning mahsuldorligida hal qiluvchi ahamiyatga ega boʻlib, ularni tanlash yangi hodisani eng adekvat ifodalashga qodir. Shunday qilib, atamalarning tarkibiy xususiyatlarini tahlil qilish ingliz tili tuzilmaviy atama hosil qilishning eng samarali usuli sintaktik usul ekanligini koʻrsatdi. Bu esa oʻz navbatida tibbiyot terminlarini amaliy xorijiy tilda oʻqitish metodikasini ishlab chiqish modelining zarurati va uni takomillashtirishni yoʻlga qoʻyish kerakligini koʻrsatadi.

XULOSA

Kasbiy terminologiya bilan ishlash chet tilini o`qitishda o`quv jarayonini boshqarish sifatini oshirishga va shunga mos ravishda mutaxassislik bo`yicha chet tili lug`atini rivojlantirishga yordam beradi. Kasbiy odob-axloq me`yorlari va kasbiy terminologiyaga osongina yo`naltirilgan har qanday sohadagi mutaxassis samarali muloqotga tayyor bo`ladi va o`z kasbiy faoliyatida ishonchli va muvaffaqiyatli bo`ladi.

Aynan o`qituvchi talabaga ingliz tilini o`rganishdagi qiyinchiliklarni yengib o`tishga yordam berishi va har qanday yo`l bilan o`quvchini chet tilini shaxs sifatida axloqiy tarbiyalash va tushunish uchun zarur bo`lgan muhim fan sifatida to`g`ri idrok etishga undashi va tayyorlashi kerak.

REFERENCES

1. Abidova M. I. PROFESSIONALIZATION OF THE TEACHER OF THE FOREIGN LANGUAGE OF THE HIGHER EDUCATION INSTITUTION //Теория и практика современной науки. – 2018. – №. 1. – С. 5-7.
2. Abidova M. I. DEVELOPMENT STAGES IN RESEARCH OF MEDICAL TERMINOLOGY //Theoretical & Applied Science. – 2020. – №. 4. – С. 735-738.
3. SA A. D. M. G., Abidova M. I. TEACHING FOREIGN LANGUAGE FOR MEDICAL PURPOSES //ASEAN Journal on Science & Technology for Development. – 2022. – Т. 4. – №. 39. – С. 136-142.
4. <https://infourok.ru/nauchnaya-rabota-professionalnaya-terminologiya-na-urokahinostrannogo-yazyka-6076032.html>